

DICK CADERIUS VAN VEGN 2000

Vier stuivers voor een nieuwe gek in de Sabelspoort

Het stadsbestuur van Arnhem zat in de vijftiende eeuw niet te wachten op de komst van nieuwe 'gecken' en 'geckinnen' uit naburige plaatsen. Een zot uit Nijmegen die in Arnhem voor veel herrie zorgde, werd in 1432 onder bewaking teruggebracht naar zijn geboortestad. Nijmegen vond dat geen mooi gebaar van Arnhem en stuurde de man weer terug. Wat er van hem terecht is gekomen is onbekend.

Aan de rand van de stad kwamen de geestelijk aan lager wal geraakten terecht in een wereld die veel weg moet hebben gehad van de hel op de schilderijen van Jeroen Bosch. De in 1440 aan de rand van Arnhem gebouwde Sabelspoort groeide binnen enkele jaren uit tot een krankzinnigenoord. Uit een oude stadsrekening blijkt dat in 1489 vier man elk een 'stuver' uit de schatkist van de schepenen kregen omdat zij een man 'int geckhuys bij die Sabelspoort' hadden gebracht. Echt iets bijzonders schijnt dat niet te zijn geweest: overal in Europa werden krankzinnigen in 'gekken-torens' opgesloten.

Jacob Cremer, een voorganger van de politieagenten van vandaag, heeft ook nog een tijdje moeten brommen in de 'koolkelder' van de Sabelspoort. Dat gebeurde nadat Cremer zich in 1663 in een herberg had laten vollopen terwijl hij er juist op moest toezien dat niemand het verbod op het drinken van brandewijn overtrad. De netjes gezandstraalde Sabelspoort die na de verwoestende Tweede Wereldoorlog aan de rand van de oude stad bij de Rijn is opgebouwd vertoont maar weinig gelijkenis met de robuuste, sjofelige toren uit

het verre verleden. Voor de directe omgeving geldt hetzelfde: prachtig plaveisel, perfecte fietspaden en de mooi verlichte hoepel van de Zeeuwse kunstenaar Jan van Munster hebben de sfeer van stank en verderf die hier ooit heerste voorgoed verdrongen.

Want ten westen van de Sabelspoort begon in de Middeleeuwen een 'Rijnstranck' die als mestvaalt diende. Over de hele lengte van de huidige Weerdjesstraat werd slijk en vuilnis gestort. Dat alles op last van het stadsbestuur, die zo hoopte de pest te kunnen bestrijden. Meer oostelijk van de Sabelspoort lag in de zeventiende eeuw een kleiput die destijds 'tichelcuijl' werd genoemd en een stuk land onder de naam 'den Pan Oven'. Ruig volk dat zich bij de Sabelspoort meldde om binnen te worden gelaten, schijnt pas toegang tot de stad te hebben gekregen nadat alle wapens waren ingeleverd: mogelijk dat de poort naar de ingeleverde sabels is genoemd. Zo nu en dan bestormde de bevolking de toren om de gevangenen te bevrijden. In 1706 gebeurde dat nadat een pittige Arnhemse dame 'oploop van wijven en ander volck' achter de Sabelspoort veroorzaakte. De meute bestormde daarna de torens om haar zoon uit de kerkers te halen. Zo had Arnhem ver voor de Franse revolutie kennelijk zijn eigen Bastille.

Nuchter beschouwd is er eigenlijk niet eens zoveel bekend over de enig overgebleven stadspoort van Arnhem. Groot was de verbazing onder historici toen in 1994 tijdens graafwerkzaamheden voor een verbindingstunnel tussen het Huis der Provincie en het nieuwe kantoor Marktstate de resten van een 'voorpoort' te voorschijn kwamen. Archeologen stonden opeens

oog in oog met de fundamenteën van twee achthoekige torens met een doorsnede van minstens vijf meter. Tussen die torens moest zich de stadspoort hebben bevonden. Nadat alles gefotografeerd en in kaart gebracht was werd Marktstate er gewoon bovenop gebouwd.

Gekken en boeven huizen er niet meer in de Sabelspoort. Gedeputeerde Staten gebruiken het rijksmonument tegenwoordig voor de ontvangst van gasten. De grond buiten de stadspoort dient daarentegen nog altijd als toevluchtsoord voor mensen die aan lager wal geraakt zijn. Langs de Rijnkade is een nachthotel voor zwervers ingericht. Verderop langs de Nieuwe Kade ligt een door de gemeente bedachte drankkeet voor alcoholverslaafden. De rand van de Arnhemse samenleving bevindt zich nog altijd aan de rand van de middeleeuwse stad.